

CZU: 37.036:801.73

TEXTUL LITERAR – FACTOR REPER ÎN FORMAREA ATITUDINILOR INTERPRETATIVE

Viorica OBOROCEANU

Universitatea de Stat din Tiraspol

Textul literar este prin excelență generator de atitudini. *Atitudinea* este o predispoziție a individului față de aprecierea unui obiect, a simbolului acestuia sau a unui aspect al lumii, fiind pozitivă sau negativă. Aceasta exprimă poziția pe care o adoptă o persoană față de sistemul valorilor, normelor, principiilor existente în societate.

Opiniile sunt expresii verbale ale *atitudinilor interpretative* formate în baza textului literar și reprezintă descrieri subiective. Sistemul de *atitudini interpretative* realizat de către elev în cadrul activităților sale îl reprezintă pe acesta ca subiect social, ca personalitate și se manifestă prin interesele, scopurile față de ceea ce el cunoaște și poate afirma.

Cuvinte-cheie: *operă literară, text epic, receptare, interpretare, cogniție, atitudini, atitudini interpretative.*

LITERARY TEXT – A LANDMARK IN FORMING INTERPRETATIVE ATTITUDES

The literary text is par excellence generator of attitudes. The attitude is a predisposition of the individual to the appreciation of an object, its symbol or an aspect of the world, being positive or negative, it expresses the position that a person takes towards the system of values, norms, principles existing in society.

The opinions are verbal expressions of the interpretative attitudes formed on the basis of the literary text and represent subjective descriptions. The system of interpretative attitudes achieved by the student in his activities represents him as a social subject, as a personality and manifests itself through his interests, goals towards what he knows and what he can affirm.

Keywords: *literary work, epic text, reception, interpretation, cognition, attitudes, interpretative attitudes.*

Introducere

Textul reprezintă sursa validă de informații, pe care elevul o asimilează atât la disciplina Limba și literatura română, cât și la alte discipline. Învățământul din Republica Moldova direcționează procesul instruirii către formarea atitudinilor cu scopul de a oferi elevilor educație liberă, creativă, o activitate profesională performantă și relații sociale constructive. Textele incluse în manualele școlare oferă informații de reflecție, analiză, de interpretare etc.

În studierea textului se pune accent pe descifrarea codului literar. Conform Curriculumului național: Învățământul primar, una dintre competențele specifice disciplinei Limba și literatura română din clasele primare este *receptarea textelor literare și nonliterare prin tehnici de lectură adecvate, dând dovadă de citire corectă, conștientă, cursivă și expresivă* [1]. Formarea atitudinilor interpretative la elevii de vârstă școlară mică prin texte literare rămâne un deziderat al generațiilor actuale.

Textul literar generator de atitudini

Problematika textului reflectă aspecte ale vieții, iar valoarea de bază a *Educației lingvistice și literar-artistice* este formarea cititorului orientat axiologic în literatura de orice gen, prin o scară valorică proprie, cu *atitudini și competențe* de integrare socială și culturală, realizată prin obiective de cunoaștere artistică, estetică, atitudinală, utilitară.

Cercetătoarea Alina Pamfil evidențiază următoarele ipostaze didactice ale textului [2, p.200]:

- *Textul ca suport al lecturii*, ce cuprinde toate categoriile textuale.
- *Textul ca creație literară* permite înțelegerea integrală a textelor, înțelegere ce se poate continua prin analiză și interpretare.
- *Textul ca obiect cultural* se înscrie în contextul cultural care l-a generat sau în orizontul cultural pe care îl re-crează.

Studiind textul prin activitățile de *comprehensiune, receptare, analiză, interpretare și aprecierea celor citite*, elevii își formează capacități critice și reflexive, stimulându-și creativitatea și dezvoltându-și emoțiile. Totodată, se realizează *transferul achizițiilor literar-artistice și lingvistic-comunicative* în situații noi, desprinse din viața de zi cu zi, care poate fi abordat în mod independent de la caz la caz.

Mariana Marin menționează că *textul* reprezintă atitudinile autorului, care se manifestă în propriile trăiri față de lume, față de valorile umane, atitudini care evidențiază anumite concepte de viață, crezuri, idealuri, convingeri [3, p.7].

În clasele primare, elevii învață să utilizeze textul, care îi ajută să găsească informații specifice unor domenii de cunoaștere diverse sau privitoare la realitatea cotidiană și pe care îl „savurează” în timpul liber.

Cercetătorul Vl.Pâslaru susține că elevii din clasele primare își formează în baza textului literar studiat:

- *cunoștințe literare-lectorale*: elementele comunicaive ale limbii, drept material de construcție a lecturii (fonem, grafem, cuvânt, enunț); semnificația cuvintelor; structura operelor epice studiate; mesajul operelor studiate/citite independent (stări afective, trăsăturile morale ale personajelor, tablouri, acțiuni, idei); cunoștințe lectorale (despre acivitatea de lectură) ș.a.;
- *capacități literare-lectorale*: lectura textelor cu voce tare; lectura expresivă: dicția clară, inteligentă; imaginarea tabloului, personajului, fenomenului descris în textul literar; aprecierea fenomenelor, faptelor descrise; marcarea elementelor limbajului poetic al operelor literare studiate; marcarea elementelor mesajului operelor studiate/citite; caracterizarea tablourilor, evenimentelor/acțiunilor și personajelor; analiza literară elementară; comentarea unor elemente ale limbajului și a mesajului operei literare; concluzionarea și stabilirea ideii principale a operei; elaborarea textelor simple, relexive, despre fenomene ale operei literare; povestirea textului (poveste, povestire); intitularea fragmentelor; repovestirea textului (amănunțită, după plan, selectivă); caracterizarea personajelor, tablourilor, evenimentelor; caracterizarea paralelă; elaborarea planului; elaborarea unei povestiri despre personaj; creații literare personale (poezioare, fabule, povestioare) etc.
- *atitudini*: expresivitatea lecturii; dorința de lectură; plăcerea lecturii; trăiri afective în legătură cu personajele operei; tablourile din viața oamenilor și din natură, cu flora și fauna ca componente ale spațiului existențial descris în operă etc. [4].

Textul literar este prin excelență generator de atitudine. *Atitudinea* este o predispoziție a individului față de aprecierea unui obiect, a simbolului acestuia sau a unui aspect al lumii, fiind pozitivă sau negativă, aceasta exprimă poziția pe care o adoptă o persoană față de sistemul valorilor, normelor, principiilor existente în societate [5]. *Atitudinea* constituie obiectul învățării și al schimbării și achiziționarea atitudinii se realizează pe trei căi importante: *contactul direct cu obiecte, evenimente, persoane, interacțiunea cu cei care dețin deja o atitudine; experiența socială asimilată în grupurile formale sau informale.*

Atitudinea se constituie pe baza unui *proces de analiză-interpretare a conținutului și semnificației fenomenelor*, evenimentelor și componentelor structurii socioculturale date și se finalizează prin exprimarea unei opțiuni și a unei poziții în raport cu ele. Exprimând modul în care se realizează integrarea semnificațiilor și valorilor socioumane în structura individuală a personalității, *atitudinile* fac parte din grupul celor mai importanți factori de reglare a comportamentului uman. Ele fac joncțiunea între nivelul *conceptual-interpretativ* al conștiinței și nivelul *motivațional-preferențial*.

Formarea atitudinii elevului față de textul literar are loc din perspectiva principiilor educației literar-artistice, care lansează un sistem de valori.

O atitudine lansată de subiectul creator, fie ea pozitivă sau negativă, stimulează cititorul spre re-creare și denotă prezența atitudinii în procesul activității de lectură. Valoarea de subiect a elevului, în raport cu materia de învățământ, crește atunci când aceasta (materia) este construită din opere și fenomene literare codificate în textul artistic. Elevul cititor (= subiectul educat) obține valoarea de subiect cunoscător și de subiect al actului educațional datorită funcției formativ-estetice a textului artistic, care „reclamă și cultivă o anumită atitudine estetic-receptivă și interpretativă” [4].

Elevii de azi așteaptă noi și noi provocări; prin urmare, trebuie să le oferim texte care să le trezească și să le mențină interesul, să descopere de fiecare dată noi chei de lectură, să-și dezvolte capacitatea de analiză și sinteză, să valorifice experiența personală.

Formarea atitudinilor interpretative

Atitudinea și interpretarea, ca acte generate de textul artistic, sunt evidențiate de majoritatea cercetătorilor creației artistice drept trăsături definitorii ale operei de artă. Aceste caracteristici arată că materia de învățământ (= obiectul de cunoaștere) are capacitatea de a impune elevului cititor (= subiectului) o activitate de auto-formare” [4, p.61].

Ca variabile latente, situate în zona virtual-subiectivului, atitudinile se exprimă în opinii și comportamente. Relația dintre ceea ce simte, gândește și intenționează să facă elevii sunt opinii declarate, despre ceea ce ei spun și comportament, despre ceea ce fac, fiind exprimate la nivelul simțului comun ca unitate și congruență între *gând, vorbă și faptă*.

Atitudinile interpretative se caracterizează prin [3, p.19]:

- modificări intenționate ale unor situații în care apare personajul, cu rol de sondare a comportamentului; ale unităților lexicale cu rol de nuanțare a propriei viziuni față de obiectul estetic; ale discursului operei literare;
- preluarea selectivă a unor idei din opera literară ca model de aprobare sau dezaprobare a personajului; a unor structuri stilistice din opera literară, a vizunii narațiunii (structurii poetice) ca model de aprobare sau dezaprobare a mesajului;
- valorizarea unor idei contextuale care sugerează ieșirea din impas a personajului; a unor structuri lexicale ca reacție la atașamentul față de concepția scriitorului, aderarea la idee a modurilor de expunere, a manierei în care naratorul prezintă realitatea ca reacție la atașamentul față de concepția scriitorului etc.

Opiniile sunt expresii verbale ale *atitudinilor interpretative* formate în baza textului literar. Ele sunt descrieri subiective care exprimă atitudinea unei persoane față de un anumit obiect de care ea este interesată cognitiv, afectiv și pragmatic. Opinia este motivată afectiv-cognitiv și dă expresie unor interese particulare sau colective. Orice opinie se bazează pe o anumită cunoaștere, fie ea și incompletă, a obiectului sau domeniului la care opinia se referă.

Opiniile aparțin întotdeauna elevului, care le exprimă, le comunică, dar ele au și o semnificație socială. Ele exprimă individul, dar exprimă și grupul din care acesta face parte.

Sistemul de *atitudini interpretative* este realizat de către elev în cadrul activităților sale, îl reprezintă pe acesta ca subiect social, ca personalitate. Conceperea, organizarea și desfășurarea activităților didactice în spiritul dezvoltării gândirii critice contribuie la înregistrarea unor progrese reale ale elevilor, care se obișnuiesc să formuleze deschis propriile idei despre textul citit / analizat, își dezvoltă autonomia de gândire, învață să emită judecăți de valoare, să-și susțină punctul de vedere cu argumente logice, însă ținând seama și de, chiar acceptând, părerile altora [5].

Prin intermediul *atitudinilor interpretative* se manifestă interesele, scopurile față de ceea ce elevul cunoaște și poate afirma. Astfel, putem sublinia că *atitudinile interpretative* ale elevului se realizează prin limbaj, acte de conduită socială, în judecăți de valoare, în opinii, convingeri și se formează și se dezvoltă în cadrul procesului de educație, de socializare a personalității.

Atitudinea interpretativă reprezintă și calitatea gândurilor transpuse de creier pentru personalitate și starea de spirit care traversează toată existența umană. Atitudinile sunt într-un proces de formare continuă. Elevul acumulează experiențe lectorale. Declanșarea pedagogică a manifestărilor atitudinale favorizează poziționarea trăsăturilor de caracter la polul pozitiv. Elevul învinge timiditatea și nesiguranța, fiind invitat să se exprime, să formuleze opinii, să argumenteze unele afirmații. Evident că *atitudinile interpretative* trebuie să fie construite pe un suport flexibil, acceptabil de elev, ținând cont de particularitățile de vârstă, de nivelurile de receptare a operei literare, de experiența de lectură, de viață, de motivația față de produsul examinat. Subiectul receptor are posibilitatea de a se afirma ca personalitate, de a lansa idei creative.

Un aspect important al *interpretării textului* este *cogniția* ce se referă la un proces de acumulare a datelor și de înțelegere a acestora prin filtrele experiențelor, programărilor sau chiar nevoilor prezente. Ea cuprinde un set de abilități și procese ce sunt prezente aproape în fiecare acțiune a elevului. De la cea mai simplă la cea mai complexă acțiune creierul apelează la procese cognitive precum înțelegere, evaluare, atenție, memorie generală și memorie în lucru, decizie sau chiar producerea de limbaj.

Formarea atitudinilor interpretative presupune contactul direct al receptorului cu opera literară, întrucât elevul este provocat să se autoanalizeze, să se identifice cu personajul, să trăiască în universul cărții, structurându-și o idee proprie.

A.Pamfil propune următoarele operații de studiere a textului [2, p.208]:

1. *Nivelul înțelegerii/comprehensiunii textului*: strategiile sunt focalizate asupra conținutului textului și urmăresc să evidențieze ceea ce textul spune/povestește/redă/descrie;

2. *Nivelul analizei de text*: strategiile sunt focalizate asupra formei textului și urmăresc să evidențieze modul în care textul spune/povestește/redă/descrie;

3. *Nivelul interpretării textului*: strategiile sunt focalizate asupra semnificațiilor textului și urmăresc să contureze ceea ce textul transmite prin și dincolo de ceea ce spune sau, mai exact, ceea ce consideră lectorul că transmite textul.

Interpretarea reprezintă continuarea și complinirea comprehensiunii și presupune o schimbare fundamentală de orizont ce permite constituirea sensului integral al textului. În ceea ce privește *interpretarea*, ea este determinată, în mod fundamental, de calitatea comprehensiunii și vizează atât semnificațiile majore ale creațiilor, cât și semnificațiile unor secvențe de detaliu. Mai mult, *interpretarea* poate fi rafinată prin rezultatele analizei de text.

Cititorul este foarte atent la strategii, intertext și mesaj. Este etapa interpretării reflexive, cea a orizontului retrospectiv. În această ordine de idei, referindu-se la procesul de relectură, M.Călinescu sublinia: „Relectura e altceva: un proces cu o finalitate structurală, reflexivă, autoreflexivă; un mod al atenției care presupune încetinirea lecturii, cântărirea critică a detaliilor, un anumit profesionalism al lecturii” [6].

Atitudinea elevului față de textul literar se manifestă prin împărtășirea opiniilor sale referitoare la textul dat, la faptele unui personaj, la mesajul transmis de textul citit, ceea ce contribuie la dezvoltarea armonioasă a personalității elevului, la implicarea activă a acestuia în procesul didactic și dezvoltă încrederea reciprocă și încurajează împărtășirea ideilor.

Pentru a *forma atitudinii interpretative* necesită a fi respectate următoarele cerințe [3]:

a) *interesul*, care concentrează atenția receptorului asupra obiectului („Ce comunică textul?”, „Despre ce este el?”), și *respectul*, care menține specificitatea operei de artă, împiedică confundarea ei cu lucrurile fizice ale universului cotidian. Din această condiție rezultă și o primă cerință/un prim obiectiv important a/al activității cadrului didactic: stimularea interesului elevilor pentru opera literară;

b) *orientarea hedonistă și comunicativă*: cititorul se așteaptă, în urma contactului cu opera, la plăcere, la satisfacție estetică. „Întrebările ce solicită opinia personală a elevului despre impresiile lăsate de operă, ori atitudinea lui, de exemplu, față de personajul literar („Ce părere ai tu despre personaj?”), atitudinile colegilor („Ce credeți fiecare dintre voi despre personajul în cauză?”), opinia autorului („Relevați atitudinea scriitorului din felul în care a fost construit personajul”) au menirea tocmai să satisfacă această necesitate a lor de a-și împărtăși impresiile, de a scoate o concluzie în urma comparării punctului propriu de vedere cu celelalte [4];

c) *orientarea cognitivă* înțeleasă ca un interes al receptorului pentru operă ca sursă de noi cunoștințe (despre un nou scriitor, despre o altă viziune asupra problemei, despre caracteristicile unei formule estetice puțin ori deloc cunoscute etc.);

d) *orientarea axiologică* exprimată prin identificarea cititorului cu personajele din operă, care îi sunt mai apropiate din perspectivă orientării sale valorice și care pot incita coparticiparea sa la universul ideatic al operei („Cum ai acționa tu în locul personajului?” „De ce ai proceda anume așa?”, „Cum îți califici acest comportament? „Cu care personaj în niciun caz nu te poți identifica? De ce?”) [4];

e) *dorința cititorului*, mai mult ori mai puțin deslușită, de a-și proiecta propria forță imaginativă asupra operei, coparticipând, astfel, printr-un act de „post-creație”.

Manifestarea atitudinală declanșează la elev spiritul critic, polemic și el își dezvoltă motivația față de textul examinat. Conceperea și dezvoltarea unui model didactic complet, a unor tehnici de lucru de cuprindere a etapelor înțelegerii și interpretării textului literar, care să ofere puncte de sprijin concrete cititorilor elevi în activitatea la clasă, precum și în afara ei, apare ca o necesitate stringentă.

Concluzii

Oamenii sunt ființe raționale care receptează informațiile, le analizează, le transformă, le stochează, le reactualizează, le utilizează. Textul literar constituie un proces important de devenire a ființei umane în calitate sa de receptor al operelor și fenomenelor literare, prin activitatea de receptare înțelegându-se atât percepția propriu-zisă a textului literar, cât și activitățile de interpretare a acestuia.

Formarea atitudinii interpretative parcurge un itinerar autentic prin interes și motivație, care vizează relația dintre cititor și opera literară. Atitudinile interpretative au un proces de formare continuă. Declanșarea pedagogică a manifestărilor atitudinale favorizează poziționarea trăsăturilor de caracter la polul pozitiv. Pus în situația de a participa la viața eroilor operei literare, de a-și exprima stările de conștiință, de a însuși anumite trăsături pe care le analizează în paralel cu cele ale personajului ales drept model, elevul își va putea forma anumite concepții, care vor conduce la descoperirea treptată a propriei personalități, va învinge timiditatea și nesiguranța, va acumula experiențe lectorale.

Referințe:

1. *Curriculumul național: Învățământul primar*. Chișinău, 2018.
2. PAMFIL, A. *Limba și literatura română în școala primară. Perspective complementare*. Pitești: Paralela 45, 2009.
3. MARIN, M. *Didactica lecturii*. Chișinău: Cartier, 2013.
4. PÂSLARU, VI. *Introducere în teoria educației literar-artistice*. Chișinău: Museum, 2001.
5. ȘCHIOPU, C. Receptarea operei literare: Condiții, etape și niveluri. În: *Limba română*, 2007, nr.1-3 (139-141).
6. CĂLINESCU, M. *A citi, a reciti. Către o poetică a relecturii*. Ed. a II-a. Iași: Polirom, 2007.

Date despre autor:

Viorica OBOROCEANU, doctorandă, Școala doctorală *Științe ale Educației* a Parteneriatului instituțiilor de învățământ superior Universitatea de Stat din Tiraspol, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul și Institutul de Științe ale Educației; lector universitar, Universitatea de Stat din Tiraspol.

E-mail: vioreliamitronici@mail.ru vioreliaoboroceanu@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2591-0927

Prezentat la 15.09.2019